

інтеграція різних форм і систем освіти, як на національному, так і на світовому рівнях.

Таким чином, головною ідеєю реформування є розбудова освіти на засадах принципу безперервності, що передбачає постійне поповнення знань людини, та її духовного вдосконалення протягом усього життя.

Саме освітнє, духовне, культурне, моральне – це скрижалі філософської свідомості. Скрижалі, які у певному співвідношенні визначають її архітектоніку та функціональну діяльність. Тому дослідження цих «складових» філософії, й потребує свого подальшого продовження у найрізноманітніших аспектах.

Література

1. Гершунський Б. С. Філософія освіти. – М 1998.
2. Райгородський Д.Я. Психологія мас. Хрестоматія. – Самара: Видавничий Дім «БАХРАХ», 1998.- 592с.
3. Сідоров М. Р. Філософія освіти. Вступ. СПб.: Пітер, 2007 - 304 с.: Іл. - (Серія "Навчальний посібник").
4. Таран В.О., Зотов В.М., Резанова Н.О. Соціальна філософія: Навч.посіб.- К: Центр учбової літератури, 2009.-272с.

Гужва О.

*доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри історії
Української державної академії залізничного транспорту*

Подорожний П.

*пошукач на кафедрі прикладної філософії та теології
Східноукраїнського національного університету імені Володимира
Даля*

УДК 130.02

ПОШУКИ ЗАВЕРШЕНОСТІ БУТТЯ ЧЕРЕЗ ЗАПИТУВАННЯ: НЕОСЯЖНІСТЬ ВЛАСНОГО «Я»

Простежується взаємозв'язок між філософським та художнім розкриттям категорії буття, що охоплює кризові ситуації або-або в суспільній та індивідуальній свідомості.

Ключові слова: *запитування, буття, філософська та художня свідомість, або-або.*

Гужва А.

*доктор философских наук, профессор, заведующий кафедрой
истории Украинской государственной академии
железнодорожного транспорта*

Подорожний П.

*соискатель кафедры прикладной философии и теологии
Восточнукраинского национального университета имени
Владимира Даля*

**ПОИСКИ ЗАВЕРШЕННОСТИ БЫТИЯ ЧЕРЕЗ ЗАПРОСА:
НЕОБЪЯТНОСТЬ СОБСТВЕННОГО «Я»**

Прослеживается взаимосвязь между философским и художественным раскрытием категории бытия, охватывающим кризисные ситуации или-или в общественном и индивидуальном сознании.

***Ключевые слова:** вопрошание, бытие, философское и художественное сознание, или-или.*

Gujva A.

*doctor of philosophical Sciences, Professor, head of the Department of
the history of the Ukrainian state Academy of railway transport*

Podorozhny P.

*applicant for the Department of applied philosophy and theology of the
Eastern Ukrainian national University named after Volodymyr Dahl*

**SEARCH FOR BEING THROUGH COMPLETENESS OF
QUESTIONING: THE IMMENSITY OF HIS OWN "I"**

Traced the relationship between the philosophical and artistic being disclosure categories, covering, or crises, or in the social and individual consciousness.

Research the category of being, for Heidegger, shall in consequence of an rozimknenosti its content, inconsistency and inability to withdraw beyond the philosophical discourse a number of problems that meet individual sciences: psychology, Political Science, sociology. Because even ontology category of being attracted to the level necessary perspective of society and the individual, object and subject. It seems there is no way to fully bring together philosophical and artistic picture of the universe, but komparatyvnyist becomes necessary when the task is to identify the nature of thinking individual. Thus, in the plane of one-dimensionality can not accept work "Being and Time" Martin Heidegger. Following the philosopher we pass through a number of concepts in order to understand what are behind the events of his own life those who were behind the impression of the events of World War II that led to the tragic world view and direct horror. This horror as hail-questioning leads to a departure from fully understood definitions and

generates discourse that distinguishes the most intense artistic concept of fin de siecle era and introduces the changing moods and impressions for artistic confession postmodern era.

Keywords: *questioning, being philosophical and artistic consciousness, either-or (aut-aut).*

Постановка проблеми. Падіння в світ, за Гайдеггером, передбачає “розчинення в бутті один-з-одним” [6,175], яке, проте, залишається “двозначним”. Ця двозначність, згідно загальному розумінню, окрім спроб інтерпретації самою людиною свого становища, ще й постійно корегується дійсністю, самою буттєвою хвилею, що може зламати будь-які передбачування й залишити людину перед самим незбагненим, сповненим страху та зневіри й нерозв’язних протиріч-запитувань: або-або. Ситуації або-або розглядаються Карлом Ясперсом в контексті “діалектичних рухів” самого “духу”: “оскільки життя — це рух і все одночасно є тут і не є тут, то суть життя духу полягає в тому, щоб ніколи не бути у стані спокою, ніколи не бути готовим, а бути шляхом до того, щоб реалізувати свої якості” [6,303]. Здається, багато у чому Ясперс дає поштовх думкам Гайдеггера, це відчувається й коли філософське світорозуміння підіймається над окремими сферами буття: політикою, економікою. - з тим, щоб виявити окреме Я: “Становлення “Самості” - це постійне подолання самого себе, а духовна, найвільніша “Я” - це одночасно самознищення” [305]. Отже, загальний методологічний підхід стосовно дослідження категорії буття як того, що знаходиться в невинному становленні, дає можливість розглянути й ситуації зламів-падінь у розвитку суспільства та особистості, де здатність до рефлексії не спроможна дати відповіді на гострі запитування, що стосуються основ буття.

Метою дослідження стало проведення паралелей між філософським та мистецьким сприйняттям світу, яке вже з часів античності нерідко сходилося у видатних особах, у нашому випадку до думок філософів ми приєднуємо творчість Олександра Скрябіна.

Результати дослідження. Дослідження категорії буття, за Гайдеггером, набуває розімкненості у наслідку надзвичайної її змістовності, суперечливості й неможливості вивести за межі філософського дискурсу низку проблем, що відповідають окремим наукам: психології, політології, соціології. Оскільки навіть онтологія категорії буття залучає до рівня необхідних проблематику соціуму та окремої людини, об'єкта та суб'єкта: “Екзистенція має на увазі вміння бути — але також власне. Доки екзистенційна структура власної здібності бути не ввібрана в ідею екзистенції, наперед-баченню, що керує екзистенційною інтерпретацією, не дістає вихідності” [6,233].

Потреба інтерпретації категорії буття саме як екзистенційного аналізу змушує крім того розглядати цілісну присутність “суцього від його “початку” до його “кінця” [6, 233]. “Досвід смерті інших” все ж не є цілісним усвідомленням буття, оскільки залишаються запитання: що буде зі мною? Що буде з нами?

Для Гайдеггера “заступання в смерть в сутнісному взаємозв'язку з засвідченою власною здатністю бути” означає “власну здатність бути самим собою” [6, 267]. Але залишається “спосіб буття”, коли відбувається “повернення себе назад з людей”, тобто йдеться про “надолуження вибору” “власного буття-самістю”. Власна здатність бути, що поєднує напругу буття з усвідомленням неминучості смерті, пробуджує рішучість у виборі власного життєвого шляху. “The courage to be” - мужність жити — один з постулатів екзистенціалістів стосовно кожної людини спирається на “голос совісті” й “провину”.

Голос сприймається як “давання-розуміти”. В оклиці, за Гайдеггером, “лежить момент удару, раптового потрясіння. Зовуть з далі в даль. Окликом задітий, кого хочуть повернути назад” [6, 271].

По-своєму трактує цей оклик і голос інший представник екзистенціалізму, Карл Ясперс: “Якщо її, — людину — О.Г. — запитують, то вона запитує саму себе, чому, як вона дійшла до цього, і вона знову й знову відповідає аналогічним чином:

Вона посилається на почуття, інстинкт, раптову думку... вона вимагає, щоб серце було компасом у нескінченних можливостях шляхів, і вірить, що воно правильно веде його у ту нескінченну пітьму незнаного майбутнього” [8, 307]. Говорячи про емпіричних філософів, К.Ясперс додає: “вони апелюють до чогось непередаваного, що стоїть по той бік рацію і всетаки визначає його:

Сократ як щось останнє *δαίμονιον*, божественний голос у ньому, що відраджував стримував забороняв (у Ксенофана він зображується як персональна божественність, у Платона — більше ніж внутрішній голос). Характерно, що цей голос тільки забороняє... Гегель у своєму вченні говорить про суб'єктивний дух генія ” [8, 307].

І Гайдеггер, і Ясперс говорять про совість. Ясперс посилається на Кіркегора, для якого вона “водночас є індивідуальним і загальним” [8, 308]. Гайдеггер розглядає “оклик совісті”, проте, “совість говорить єдино й незмінно в модусі мовчання” [6, 273]; “совість викликає самість присутності з загубленості в людях”. Для Гайдеггера присутність розімкнена, вона біжить від покинутості, “від того, що не-по-собі, яким в своїй основі обумовлене одиноке буття-в-світі” [6, 276]. “Совість виявляє себе як оклик піклування: той, хто кличе, - це присутність, яка жахається в покинутості (вже-буття-в...)”

за свою здатність бути...” [6, 277]. Гайдеггер спростовує наявність “всезагальної”, або “світової совісті”, оскільки совість “завжди моя”, вона звернена до “моєї здатності бути” [6, 278].

Заслуговує на увагу теза Тейяра де Шардена про здатність людини пізнавати саму себе завдяки рефлексії: “рефлексія — це набута свідомістю здатність зосередитись на самому собі і оволодіти самим собою як предметом, що має своєю специфічною стійкістю і своїм специфічним значенням, - здатність вже не просто пізнавати, а пізнавати самого себе” [5, 30]. Для французького вченого важливою є теза про “конвергенцію духа”, що дає змогу кожній людині досягти індивідуалізації, яка не є запереченням колективного потоку рефлексії, бо “першою людиною” є може бути тільки безліч людей, і її юність нараховує тисячі й тисячі років” [5, 35].

Тейяр де Шарден, хоча й не визнаний Ватиканом за істиного представника католицької віри, все ж належить до тих, хто не пориває з Богом в пошуках гармонії світорозуміння та Всесвіту, яку відтворює високе мистецтво від бароко до наших днів. Так, музиці І.С.Баха притаманна, за словами Е. Курта, «велич цілісного світосприйняття». Безумовно, має рацію Альберт Швейцер, коли говорить про те, що «релігія Баха...перетворює його життя. Існування, яке зовні здається нам боротьбою, ворожнечею, засмученням, насправді було осяяно спокоєм і радістю» [8, с.123].

У вимірах близьких до розуміння динаміки розгортання картини Всесвіту у де Шардена мислить і О.Скрябін. Недарма О.Ф.Лосєв пише, що Скрябін – «апологет світового, великого, космічного, універсального; його горизонт охоплює і окрему людину з усіма деталями її життя і усіх людей з їх всесвітньо-історичним буттям, і весь Всесвіт і саме божество. Перед очима скрябінської філософії проходить одне велике, у якому всі і різні види буття і вся його історія. Це найнапруженіших розмірів універсалізм. Проте у ньому немає нічого абстрактно-узагальнюючого, відокремлено-зведеного в одне родове....Це – містичний універсалізм....Скрябіну органічно притаманне бачення всесвіту у процесі, у тяжкій, суцільній історичності. Він нескінченно далекий від минулих форм споглядального мистецтва...І Скрябін знає ім'я сили цієї історичності. Ім'я їй – еротичний екстаз та безумство. Всесвіт історичний і жадає. Ерос – його прихована причина...Філософія Скрябіна є філософія містерії» [178, с.257–258].

Здається, немає можливості у повній мірі звести воєдино філософську та художню картини Всесвіту, але компаративність стає необхідною, коли завданням стає виявлення сутності мислення окремої особистості. Так, неможливо в площині одновимірності

сприймати працю “Буття та час” Мартіна Гайдеггера. Слідуючи за філософом ми проходимо крізь низку понять для того, щоб збагнути, що за ними стоять події власного життя тих, у кого позаду були враження від подій світової війни, які зумовили трагічність світорозуміння і безпосередньо жах. Цей жах як оклик-запитування зумовлює відхід від зрозумілих до кінця визначень і породжує дискурс, що вирізняє найбільш напружені художні концепції доби fin de siecle і вводить у мінливі за настроями та враженнями художні сповіді доби постмодерну.

“З розробкою рішучості як мовчазного, готового до жаху кидання себе на саме власне своє буття винуватим розшуки виявляються здатними окреслити онтологічний сенс шуканої власної здатності-бути-цілим” [6, 301]. З недомовленостей, недооформленості думки зростає концепція Гайдеггера, проте, методологія і вся будова “Буття та час” вражають ясністю та переконливістю. Дозволимо собі знову нагадати про Скрябіна, форма музичних творів якого залишилася бездоганною і ясною, поверх якої розгорталася хвилі неприборкуваної музичної думки, що огортала Всесвіт, узятий “у тяжкій, суцільній історичності”. Ось як у Гайдеггера: “Визначення історичність розташовується до того, що іменують історією (світоісторичною подією). Історичність передбачає буттєву будову “подію” присутності як такої, на основі якого вперше можливо дещо подібне “світової історії” і історичної належності до світової історії... Ця стихійна історична присутність може залишатися йому самому таємницею” [6, 19-20].

Обидва і Лосєв, і Гайдеггер, а до них ще незалежно Скрябін, розглядають проблему буття кожен у своїх площинах і досягають неабиякої вагомості висновків. У Гайдеггера вони такі: “Воля-матисовість, визначенна яке буття до смерті, ... не означає ніякого відсторонення, що біжить від світу, але вводить без ілюзій в рішучість “вчинка”. Заступаюча рішучість не виростає і зі здійснюючого над екзистенцією та її можливостями “ідеалістичного” запитування, але з трезвого розуміння фактичних основоможливостей присутності. З трезвим жахом, що ставить перед одинокою здатністю бути, сходиться кріпка радість від цієї можливості. У ній присутність позбавляється від цікавих “непередбачуваностей”, які клопітка допитливість влаштовує собі перш за все з і світових подій” [6,310].

У Скрябіна в його філософсько-поетичних програмах до його творів знаходимо багато подібних думок, які свідчать про те, що в духовній культурі початку минулого століття започатковується тип мислення єдиний для різних сфер творчості. “ця Безодня, що

танцює, є вічна насолода і страждання...О. життя, о творчій порив, хотіння, що все створює: ти все, ти блаженство скорботи (страждання), як і блаженство радості, і я однаково люблю вас. Ти океан пристрастей, то бурхливий, то спокійний. Я люблю твої стогони, люблю твої радості (не люблю тільки відчаю)» (цит. за: [3, с.172]).

Космізм світовідчуття поєднує духовні колізії воедино, породжуючи космічне его й відчуття перетворень. По-своєму передав це в своїй роботі “Феномен людини” Тейяр де Шарден: “велике сом'яття, яке охопило Захід від часів Революції, має більш глибоку і більш благородну причину, аніж труднощі світу, що шукає втрачену минулу рівновагу. Кораблекрушіння? О, ні! Але сильне хвилювання невідомого моря, у яке ми тільки що ввійшли...ми переживаємо період зміни ери. Ера промисловості. Ера нафти, електрики і атома. Ера крупних колективів и науки...Майбутнє дасть більш підходящу назву тій ері, в яку ми вступаємо. Термін не грає ролі. Напроти, має значення те, що ми маємо можливість сказати, що ціною наших поневірянь у нас самих і навкруги нас робиться ще один, рішучіший крок життя...Вдача і честь нашого короткого існування полягає у його співпаданні з перетвореннями ноосфери...В цих туманних і напружених зонах, де теперішнє зливається з майбутнім, у бурхливому морі ми обличчя до обличчя зіштовхуємось з усією величи феномена людина, величи, якої він до того не досягав” [5, 41].

У Тейяра де Шардена бачимо те саме *екстатичне переживання історії*, до якого йшли і втілювали в однаковій мірі як екзистенційну подію, що має свій власний топос по відношенню до смислового наповнення, і Гайдеггер, і Скрябін. Причому йдеться саме про випромінюване світовідчуття як руху самого буття, відтворюваного у різних формах, Зокрема, філософського та музично-поетичного дискурсу. Так, саме криптограмою душі, тобто до кінця не виявленими стосовно змісту, який є розімкненою присутністю в духовному просторі, стають наративи у Гайдеггера та Скрябіна.

Обидва прагнуть відтворити історію людського духу як екзистенційну подію в своєрідній віднайденій формі висловлювання. Гайдеггер пише: “Історія означає далі, — (до того в висловлюванні була вже засвідчена спроба віднайти взаємозв'язок подій та впливів, що тягнуться від минулого, сьогодення та майбутнього, що передається також в своєрідньому характері висловлювання в творах Скрябіна), - ціле суцього, мінливого в часі, а саме — на відмінність від природи, що рівним чином рухається “в часі” -

перипетії та долі людей, людських союзів та їх “культури”. Історія має на увазі тут не стільки спосіб буття, що відбувається, скільки сферу суцього, яка з причини сутнісної обумовленості людської екзистенції “духом” і “культурою” відрізняється від природи, хоча остання також певним чином належить до таким чином сприйнятої історії” [6, 378-379].

Стосовно скрябінського розуміння історії, стисненої у події, варто звернутися до думок, висвітлених завдяки зверненню ним до філософсько-поетичного дискурсу, що ставав невід’ємним від процесу формування музичних творів. Скрябін ніс крізь життя і крізь творчість пристрасне бажання позбавитись від протиріч свідомості, аж доки ці протиріччя не споріднились між собою і не злились з константами самого буття: блаженством скорботи і блаженством радості, хаосом і безоднею і бажанням подолати їх, підійнявшись на крилах думки. У творчих осяяннях він долав буденність існування і переживав містерію оновлення, звертаючись до образу Прометея, прагнучи нести вогонь свого серця людям. «Люби людей, як життя, як своє життя, як твоє творіння», – залишив він у записах (цит. за: [4, 5]).

У 1904 році під час роботи над Третьою симфонією – вона ж «Божественна поема» - у нього вже визрівав задум містерії як злиття філософського та художнього дискурсів і не тільки. Як пригадує Ю.Ф.Енгель, Скрябін стверджував: «Необхідне злиття усіх мистецтв..., але не таке театральне, як у Вагнера; мистецтво повинно поєднуватися з філософією і релігією в щось нероздільне – єдине...У мене є мрія створити таку містерію. Для неї необхідно побудувати особливий храм, – може бути, тут...а може бути, далеко звідси, в Індії. Але людство ще не готове для цього. Треба проповідувати йому, треба повести його по новим шляхам. Я і проповідую. Раз навіть зчовна, – як Христос. У мене є тут гурток людей, котрі відмінно розуміють мене і підуть за мною. Особливо один, – рибалка» (цит. за: [3, 131]).

Яка справжня безодня пролягає між спробами Скрябіна проповідувати словом і нести людям своє розуміння світу у величних здійснених задумах симфонічних творів. Так, саме музика відбиває всі або-або скрябінської думки і його духовних поневірянь та духовних прозрінь. До нас доходить негасиме світло божественної любові, яка поширюється на всіх. Може тому вона нездоланна, що її виборів у своїй душі той, хто не боявся відкритої сповіді у гріхопадіннях.

Музика стала для Скрябіна сферою філософсько-мистецького осмислення історії людства та його культури, де завжди помітною

була творча особистість, що переживає духовну драму. Так, духовна драма знайшла відображення майже у всіх творах композитора, вона піднялась на рівень космічних узагальнень, і тут було подолано трагізм світовідчуття. Власне, Скрябін здійснює у своїх творах те, що провіщав у своїй «Божественній комедії» Данте, що він знайшов у ідейній спрямованості творів Бетховена, Чайковського, Танєєва. Як і його сучасники, Скрябін спирається на символи, прагне до синтезу мистецтв. Він шукає зв'язку між літературною програмою та ідейною спрямованістю музики і досягає ємності змісту, завдяки оновленню інтонацій, ритму, гармонії, оркестру. Як і Всесвіт, музика має бути у постійному становленні, має відтворювати томління, гру, політ думки. Вона має створити уявлення про космічний простір, викликаючи зоровий ефект.

Як те не дивно, але творчі задуми композитора-мислителя постійно корегують з концептами та концепцією, аж до повного злиття у світі ейдосів з працею «Буття та час» Макса Ґайдеггера.

«Скрябін любить зображувати стихії, він майстер музичного пейзажу і музичної фрески. «Безодня, що затанцювується» (власний вислів композитора) – це багатоголосе звучання самого космосу, що приваблює сяйвом зірок і пестить мрії. Скрябін поєднав різні світоглядні моделі: античну та християнську, – своїм зором він охопив усю історію людства, створив новий світ ідей та образів. У сфері чисто інструментальної музики Скрябін досяг художніх узагальнень, які підняли його над епохою і нині у багатьох відношеннях скеровують творчі пошуки композиторів [1, 84-106].

Висновки. Отже, паралелі між філософським та чисто філософсько-поетичним світовідчуттям не випадковість. Вони засвідчуються наведеними прикладами і спробами співвіднести між собою безпосереднє розгортанням філософських та музичних задумів, що стосуються категорії буття. До них, паралелей, особливо потрібно бути готовими, якщо йдеться про спроби екзистенційного аналізу, до якого варто йти шляхом, що пройшли в своїх розмислах філософи та митці. Розглядаючи категорію буття, Мартін Ґайдеггер постійно ставить запитання. Запитування, як таке, є найхарактернішою ознакою тих музичних творів, де «доля стукає у двері», де гине герой, де життя постає як постійний вибір або-або. В площинах суспільного буття окрема людина прагне віднайти гармонізовану спільність свідомостей, як того прагнула філософська та мистецька думка упродовж багатьох віків.

Література

1. Гужва А. Духовная драма как драма истории /Александр Павлович Гужва. - К.: Кафедра, 2012. - 200 с.
2. Летопись жизни и творчества А.Н.Скрябина / [сост. М.П. Пряшников и О.М. Томпакова]. - М.: Музыка, 1985. - 295 с.
3. Лосев А.Ф. Мировоззрение Скрябина /Алексей Федорович Лосев // Лосев А.Ф. Страсть к диалектике: литературные размышления философа. - М.: Сов. писатель, 1990. - С.256-301.
4. Рубцова В. Александр Николаевич Скрябин /В.Рубцова. - М.: Музыка, 1989. - 448 с.
5. Тейяр де Шарден, Пьер . Феномен человека /Пьер Тейяр де Шарден.; [пер. и прим.Н.А.Садовского]. - М.: Прогресс, 1965. - 64 с.
6. Хайдеггер Мартин. Бытие и время / Мартин Хайдеггер; [пер. с нем. В.В. Бибихина]. - М.: Ad Marginem, 1997. - 451 с.
7. Швейцер А. Иоганн Себастьян Бах /Альберт Швейцер; [пер с нем. Я.С.Друскина; ред. пер. и послесловие «Швейцер и вопросы баховедения» М.С.Друскина]. - М.: Музыка, 1964. - 728 с.
8. Ясперс К. Психологія світоглядів. Шосте видання /Карл Ясперс; [пер. з нім. Олександра Кислюка та Романа Осадчука]. К.: Юніверс, 2009. - 464 с. (Філософська думка).

Додонов Р.

*доктор философских наук, профессор кафедры философии
Донецкого национального технического университета*

Мозговой Л.

*кандидат философских наук, профессор-зав. кафедры философии,
социально-политических и правовых наук Донбасского
государственного педагогического университета*

УДК 101 (47 +57) «19»

К ВОПРОСУ О ЗНАЧЕНИИ СОВЕТСКИХ ФИЛОСОФСКИХ ДИСКУССИЙ 20-Х – 40-Х ГОДОВ ХХ ВЕКА

Статья посвящена определению места философских дискуссий 20-х – 40-х годов ХХ века в духовной жизни страны. Доказывается, что содержательная сторона дискуссий находится в подчинении ее организационно-идеологического аспекта. В тоталитарном обществе дискуссии стали механизмом выявления позиций, отличных от партийной линии, и как следствие – средством контроля над мыслящей интеллигенцией.

Ключевые слова: философия, дискуссия, философский съезд 1947 года.